
Славамір Адамовіч

...людскому існаваньню
ёсьць толькі адно апраўданьне – пошукі,
стварэньне і зьберажэньне прыгожага...

Момант ісьціны

На Поўначы

Яшчэ ўчора я быў маленькі. Як і ты. А пазаўчора мяне і зусім не было.

Бацька рабіў мяне маме разы тры, а шлюбу з ёю не хацеў – любіў ён тады нейкую сухотніцу, якая памерла маладою.

Маці чакала бацьку з Лібавы, дзе ён адбываў ваенныя зборы, і мусіла зрабіць падпольны аборт.

І ўсё ж я нарадзіўся, і быў маленькі, як і ты.

Гэта быў перыяд, калі Імперыя вырашыла заняцца сваім знешнім выглядам. Мантыя патыхала крывёю і трупярынай яшчэ з часоў Вялікіх Паўстаньняў¹. Пасьпелі пачысьціць толькі бліскучае пер'е і чортаў волас на імперскім футры, але ў выніку нават гэтай касьметычнай аперацыі на поўначы Імперыі перасталі

¹ Паўстаньні Т. Касьцюшкі і К. Каліноўскага.

існаваць сотні канцэнтрацыйных лагераў, і тысячы, тысячы ўчарашніх лагэрнікаў – мужыкі і бабы, маладыя і старыя, вернікі і бязбожнікі, хрысьціяне і нехрысьці, артадоксы, стараверы, пяцідзясятнікі, пяюны і падпявалы, камуністы і антысаветчыкі, прафесіяналы і аматары, цыганы, знаўцы санскрыту, маркшэйдэры, аграномы і лесьнікі, ляснічыя і футбалісты, стаханаўцы і метрабудаўцы, пчаляры, арандатары, гульцы краплёнай, далакопы і іншыя розныя, якім і пераліку няма, – пацягнуліся-паехалі па ўжо вольнай у цэнтральныя і паўднёва-заходнія рэгіёны еўразійскага кантыненту. І ўсе гэтыя тысячы змардаваных, але жывых і ўжо расканваіраваных людзей, у тамбурах цягнікоў і на перонах вакзалаў курьлі народныя папяросы “Беламорканал” і “Север”.

Тысячы былых вязьняў Гlavnого Управлення Лагерай¹ вярталіся ў родныя мясьціны, а тысячы вольнанаёмных ехалі ім насустрач, у тыя самыя прылагерныя гарадкі і пасёлкі, каб працягваць справу вялікай імперскай будоўлі – валіць лес, ставіць заводы і плаціны, уздымаць казахстанскую цаліну...

Спачатку на станцыю Унежма Анежскага раёну Архангельскай вобласці РСФСР прыехала мая будучая хросная маці Часлава, за ёю сьледам – мая будучая мама Юзя, а потым і мой будучы бацька Генрых (Генюсь – для дамашніх і знаёмых).

Вясною 1960-га вакол баракаў, у якіх жылі вольнанаёмныя рабочыя з Украіны і Беларусі, забялелі костачкі лагерных пакутнікаў. Збольшага іх зьбіралі і прыкопвалі ў бліжэйшых падлесках. Вечарамі, у нядзелі ды на савецкія сьвяты вольнанаёмныя пілі ў бараках “Маскоўскую” ды мясцовы паморскі спатыкач, а начамі рабілі нас, – пакаленьне, якое праз дваццаць гадоў увойдзе ў Афганістан.

Я быў маленькі, як і ты. І зрабілі мяне ў пачатку кароткага паўночнага лета на сьвежым лесапавале, на пахучых яловых лапках, засьцеленых ватовымі целагрэйкамі. Вось чаму я люблю хвойныя пароды і суровую прыроду Поўначы.

Калі прачынаецца памяць

Зянону

Першае, што ён памятае з дзяцінства, – кроў. Многа крыві, шмат, шматкамі, запёкамі. Ён стаіць над гаршчком каля печы, а з яго то цячэ цурком, то вывальваецца згусткамі яго кроў, падобная на мяздру бабуліных вішняў. Здавалася, крывацёку канца ня будзе, і ён мусіў стаяць над гаршчком ледзь не штодня. Яго трактавалі сырадоем, рыбіным тлушчам і пертусінам.

“Няхай-няхай, гэта дурная кроў выходзіць”, – казаў бацька і сядзў за стол займацца параўнальным аналізам савецкай, польскай ды гэдэраўскай прэсы.

Што такое дурная кроў, бацькаў старэйшы яшчэ ня ведаў, затое любіў

¹ Назва больш вядомая пад абрэвіятурай ГУЛАГ.

абліваць сырадоем пуза і рабіць белыя пеністыя “вусы” аж да вушэй. Пертусін быў салодкі, але дазвалялі толькі сталовую лыжку перад сном. А рыбін трунак ён ненавідзеў, як і ўсе нармальныя дзеці.

Дактары тлумачылі бяду малога пераменай клімату і настойвалі на абавязковым прыёме трунку. Бацька, здаралася, настойваў дзягай.

Іншых лекаў у хаце не было.

Калі ў яго перастала ісьці носам кроў, ён не запомніў: перастала і ўсё. І, здаецца, адразу пасья крываваых умываньняў папрасілася з яго нешта іншае – таёмнае і невядомае, што адчуваў толькі ён. Не маглі бачыць ягоную таямніцу ні бабуля, ні бацька з маці, ні дактары. Ды і як убачыш: тое нешта хавалася дзесьці ў нізе жывата і выяўлялася толькі тым, што час ад часу наструньвала хлапечы стручок нават тады, калі малы зусім не хацеў сікаць.

Яшчэ ён памятае з дзяцінства: летні надвечорак, вечар альбо нават ноч. Цёпла. Ён стаіць за хлевам з невялікай мяккай лялькай у руцэ і час ад часу прыціскае яе да свайго стручка. Хлапчуку гадоў шэсьць, ня болей, і ён яшчэ ня ходзіць у школу. Але ён ужо адчувае, што *яна*, лялька, гэта тое, што трэба *яму*, стручку.

Далей згадкі пачынаюць сукацца ў вярхоўку, спайваюцца ў зьвёны, зьвёны ўтвараюць ланцуг: пачынаецца сьвядомае жыцьцё, жыцьцё з Памяцьцю.

Ён бачыць сьвет, сьвет расхінаецца перад ім. Зьяўляецца адчуваньне часу – з дня ў дзень, з месяца ў месяц, з году ў год. Яго жыцьцё рухаецца ў прасторы і часе, заўсёды зьлева направа, як стрэлкі гадзінніка, і па спіралі, туды, адкуль ён, відаць, і прыйшоў.

У ланцугу яго памяці пераважна жалезныя зьвёны, але трапляюцца і зьвёны з дарагіх камянёў. Вось, напрыклад, смарагдавая нізка. Гэта маміны зялёныя каралі. Яны хлапчуку замест крамных цацак. Мама перастала іх насіць, калі яму было ад пяці да сямі. І гэта тая пара, калі ён пачынае памятаць маміну кроў.

Канец 60-х. Праграма “Время”, зьверствы амерыканцаў у В’етнаме, Галанскія Вышпыні, Шчаранскі, Бейрут, 68-ы, Чэхаславакія, радыё “Свабода”, Ян Палах, Салжаніцын, “Архіпелаг ГУЛАГ”... Цёплы летні вечар. Хутар. Радавое гняздо... Пахне гародам. Ля бярозы рыкае нядоеная карова. Камары зьвіняць. Бабуля шэпча пацеры...

З вчэрняй дойкі ў калгасным кароўніку вяртаецца мама, але ў хату зайсьці не пасьпявае. На дварышчы яе сустракае п’яны муж і пачынае біць, – не, не даланёю па твары і ня дзягай – кулакамі й нагамі, як сьмяротнага ворага, як у п’янай мужычай бойцы з панажоўшчынай. Крычыць мама, лемантуе бабуля, заходзіцца ад энку меншы брат.

Да крыві, да вялікай крыві зьбівае бацька маму, але яна не здаецца, не з таго яна роду, каб папускаць крывіды. “А-а-а, кат! Фашыст! Людажэр! Бі мяне, хоць забі, крывапіўца! А-а-а, дзеткі мае, дзе-е-еткіі...” – ірвецца з грудзей жанчыны. Апошнія словы ён чуе, уцякаючы з хутару па расістым жыце да крушні. На халодных камянях ледніковага перыяду заходзіцца хлапчанёнымым крыкам, размазваючы сьлёзы рукавом картовага лахмана. Яму ўжо ніколі не забыць той вечар, пудлівае страктаньне сарокі ў лазовым кусьце, крактаньне жаб у стаўку, камарыны звон, палёт кажана і мамін твар у крыві і сіняках.

То быў час, калі маці перастала насіць каралі.

...Бацька. Ён любіць бацьку, хоць у маладыя гады думаў, што ненавідзіць. Няважна, ці любіць яго бацька, ці разумее, што робіць ягоны старэйшы. Галоўнае, што сын любіць бацьку. Бо нельга ж ненавідзець сваю руку, напрыклад, нагу ці галаву. Нельга ненавідзець сваю кроў, якая з пакаленьня ў пакаленьне перадае генетычны закон адзінства. Вось і ён пераняў ад бацькі вялікі радзімы знак на левым баку і перадаў яго сваёй дачушцы, якая таксама носіць радзімку на сваім яшчэ маленькім левым бачку...

Кроў – гэта памяць, інстынкт, інтуіцыя. Ён зазірае ў спраты памяці, і яму здаецца, што ён перамагае. Адчуваньне перамогі надае сілы, а сіла ў памяці.

Сонечны дзень трыццаць гадоў таму, бацькаў стройны аголены торс саракагадовага мужчыны, рымскі профіль твару, пах пасты для галеньня, касьцяная брытва і лёзы “Ленінград”, чорныя хвалістыя валасы, зачасаныя назад, і паласатая тэніска на сьпінцы крэсла, і пыл у слупе сонечнага сьвятла праз прыадчыненае вакно...

Усё гэта ёсьць на брыльянцістых зьвёнах ланцуга ягонае памяці. Ёсьць, як лазіў пад ложак і выразаў “салдаціка” Беларускай Краёвай Абароны са старонак часопісу “Новы шлях”; як спрабаваў чытаць бацькаў дзёньнік 50-х гадоў, сьпісаны прыгожым роўным почыркам, а потым кудысьці той сшытак згамуздзіў; ёсьць ральля па Вялікадні, разумныя птушкі на сьвежых барознах, белыя лічынкі хрушча і зялёныя атожылькі хрэну на папары, і бацька дае ў рукі нямецкі плуг, папраўляе стальвагу і кажа: “Спрабуй!”. І ён спрабаваў, але навучыўся толькі баранаваць.

Ужо ён і сам вельмі дарослы, і яму цяпер здаецца, што ён заўсёды любіў: пілаваць з бацькам дровы двуручкай, перакрываць хлёў абмалочанымі жытнімі снапамі і хату асінавай дранкай; чмяліныя соты з бацькавых дужых рук у чэрвені, над якім вітаў дух травяністай плоднасьці, мёду і сырой бацькавай кашулі; укладваць на вышках пахучае лугавое сена; звозіць капусту з гароду, хадзіць па грыбы, калоць сьвіньню...

Кабана білі часцей за ўсё на Дзяды й перад Калядамі. Прыходзіў спецыяліст у гэтай справе дзядзька Коля Сіняўскі...

Пасья ўбою, трыбушэньня вантробаў і чвартаваньня на галавізну, кумпяк, ашыек, грудзіну і кілбаснае, пачынаўся рытуальны пачастунак: пяклі мучныя аладкі на крыві, смажылі мяса на закуску для дарослых і мазгі для дзяцей (мазгі былі салодкія і раставалі ў роце, як вясельны торт на яечных бялках). Дзядзька Коля быў строгі бойшчык і не падпускаў малога да патэльні, пакуль дзіця ня вып’е разам з ім сваю шклянку сьвежай сьвіной крыві. Ад спецыфічнага духу рабілася млосна, але хлапчук выпіваў і кідаўся закусваць мазгамі...

Так ён і рос – на крыві.

Паўночная Нарвегія, 2004 год.

Імгненьне ісьціны

8 сакавіка 2004 году, на дзень свайго нараджэньня, з нарвежскага Дырктарату па справах замежнікаў я атрымаў афіцыйную адмову ў палітычным прытулку. Мне прапанавалі пакінуць Каралеўства да 24 сакавіка.

Гэта азначае, што нават на прытулак з меркаваньняў гуманнасьці спадзявацца не выпадае.

Не магу сказаць, што ад варот паварот стаў для мяне цалкам нечаканым. Падазрэньні зьявіліся яшчэ год назад. Нешта ня так, думалася, нешта ня так, зацягваюць, хоць справа больш чым ясная, і ў расшыфроўцы маёй асобы пытаньняў ня можа быць.

Але, але...

Самыя простыя і ясныя справы часта абцяжарваюцца закуліснымі гульнямі, інтарэсамі вялікай палітыкі і патрэбамі бягучага моманту.

Пасьля знаёмства з рашэньнем нарвежскіх уладаў я тут жа вырваў з душы парастак першацвету нянавісьці, які імгненна пачаў быць тачыцца. Я перавёў сябе ў рэжым іранічнай рэлаксацыі. Slapp av¹, сказаў я сабе. Расслабся, не трымці. Падумай, можа гэта чарговае *імгненьне ісьціны*. Праверка Еўропы на еўрапейскасьць. Можа гэта паказаўся на сьвет адзін з тых карэньчыкаў праблемы, імя якой – “11 верасьня”?..

Далей я падумаў пра метафізіку супадзеньняў: у жніўні 2001 году мне з Нью-Ёрку дасылаюць надзвычай абразьліваю дэпешу, а ўжо 11-га нуля дзявятага – нечуваная па маштабах атака тэрарыстаў на Сусьветны гандлёвы цэнтр; 8 сакавіка сёлета – адмова ў палітпрытулку, а ўжо 11 сакавіка – брутальныя тэракты ў Гішпаніі. І хоць здарыліся яны не ў Нарвегіі, але блізка, вельмі блізка...

Паўтары гады я сумленна любіў Каралеўства.

Я прысьвячаў вершы прынцэсе Марце Луізе, за якую пайшоў бы ў турму з такім жа парывам, як на Радзіме ішоў за верш “Убей прэзідэнта”.

Я дасылаў пісьмы каралю і – о, дзіва! – атрымліваў адказы, але, што праўда, толькі за подпісам каралеўскага сакратара.

А як жа млеў ад усіх гэтых букмолаў², муршмолаў³ і спуршмолаў⁴! А гэтае ні з чым непараўнальнае эратычнае нарвежскае прыдыханьне ў працэсе размовы, з-за чаго ўзьнікае думка, што ўсе нарвежцы з раніцы да вечару занятыя абмеркаваньнем, як ім было добра ў пасьцелі ўчора, будзе цудоўна сёньня і яшчэ лепей заўтра.

А горы!..

Ну і насіла ж мяне летась па кірпачных гарах Нарвегіі! Збоку гледзячы, магло здацца, што яшчэ крыху, і я пераадолею зямное прыцяжэньне, пакіну горную стартавую пляцоўку і выйду на арбіту...

Я і сёньня з нецярпеньнем чакаю, калі сьнег згоніць настолькі, што зноў можна будзе падняцца ў горы, слухаць бурапенныя вадаспады рэк, любавалца някідкімі кветачкамі воўчага лыка на голых дубчыках, п’янець ад водару аксамітных бярозавых лісьцікаў, так падобных да язычкоў кацянят, і, дасылаючы ў пячору ірта жменю перамерзлых леташніх

¹ Расслабся, адпачні (*нарв.*).

² Bokmel (*нарв.*) – літаральна: “кніжная мова”.

³ Morgmel (*нарв.*) – “матчына мова”.

⁴ Sprngsmel (*нарв.*) – пытаньне.

брусніцаў, думаць: людскому існаваньню ёсць толькі адно апраўданьне – пошукі, стварэньне і зьберажэньне прыгожага...

Сёлета на горных схілах ізноў шугае старажытная папараць; у распадках будзе налічваць бежанецкія гады запалярная зязюля; расцокаюцца ў нагорных сасоньніках імклівыя векшы, гульліва мяняючы вертыкалі ствалоў на гарызанталі кронаўтваральнага сукавіньня, а ў воды ф’ёрду, бліскаючы брунатнымі гарбылямі сьпінаў, увойдуць каралі глыбіняў – кіты...

Быць палюбоўнікам гор – гэта значыць аддаваць ім і дух, і цела. Горы любяць, калі твар у твар, грудзьмі да грудзей, шчыльна-шчыльна, ад петынгу да кунілінгусу...

У гарах трэба думаць толькі пра горы. Пакінь думкі пра даліну, узыходзячы на вяршыню. За любоў да гор і вернасьць ім ты будзеш узнагароджаны бясконцым небам і нястомным ветрам.

А даліна?

Не хачу пра яе.

Трэба!

Тады скажу: даліна – прытулак тандэту. Жыцьцём унізе кіруюць Стандарт, Манаполія і Распродаж.

Спытай у жыхара даліны, што такое чорны хлеб, і яму тэрмінова спатрэбіцца кіслародная маска. Не шкадуй акультуранага ўшчэнт белага нізінніка, прышчвікуй яго да скалы рэалізму пытаньнем: чаму ў даліне пры такім высокім узроўні нізіннай медыцыны так многа калек ад нараджэньня? Альбо: навошта ён летась на Вялікдзень купіў дваццаць сем кітайскіх віскозных гальштукаў і выкінуў іх у кантэйнер на Каляды, так ні разу і не завязаўшы ніводнага?

Што, тутэйшы не перажыў твайго допыту? Нічога, яму дапаможа цывілізацыя відэамабілі.

Зойдзем лепш у іхнюю кавярню, якая вельмі нагадвае нашу сталічную на дзясятым годзе існаваньня прэзідэнцкай рэспублікі. Проста ідылія з перчыкам: вось кампанія воксаў¹ адзначае тутэйшы дзень незалежнасьці ад суседзяў; і вось мама-саракоўка з тварам, залубяненым ад юнага нарвежскага дабрабыту, адсыпаючы дачушцы-школьніцы табакі на парутройку закрутак, папярэджае: не забудзься пазваніць.

Весела.

Кухаль піва – сем даляраў па курсе.

Элементы меднага посуду на сьценах, патэфонныя дыскі на столі – інтэрнацыянальны антураж пад старыну...

Лёнік з Фінкі² раіць: папрасі дапамогі ў палітыка N.

Не магу, Лёня. Пранцы на мне. Я на кантэйнер хаджу, а тут – прасіцца ў N. У таго самага, які дзесяць гадоў назад будучыню нашу ў рукі ворага здаў. Нядобрым тхне...

Тым часам на Радзіме апаненты рэжыму адмовіліся ад традыцыйнага – з мітынгам і шэсьцем – сьвяткаваньня 25-га Сакавіка.

¹ Ад нарвежскага vokse – дарослыя (людзі).

² Фінляндія.

У Косаве зноў палілася кровачка. Некалькі нарвежскіх салдацікаў тут жа ўпалі сьмерцю храбрых аанаўскіх міратворцаў. Гэта не спадабалася колішняй Хрыстыяніі¹, ажывіліся пратэстныя настроі (супраць СГА², ЕЗ і ўдзелу нарвежскіх салдатаў у так званых міратворчых аперацыях).

Прыішоў былы балетмайстар Слаўка Цэсьціч. 18 месяцаў назад мы разам прытарнавалі ў Рогнан. Цэзку яшчэ летась уляпілі негатыў, зрэзалі “сацыял”.

Мы паўздыхалі стрымана (беражэм нервы на выпадак вяртаньня ў родныя межы). Курьць не курьлі (ашчаджаем грошы з прычыны, адзначанай вышэй).

Зьявілася ў пракаце кінастужка Мэла Гібсэна “Пакуты Хрыстовы”. Ізноў на ўвесь экран кроў, зьдзекі з чалавечага цела і... перамога духу.

Габрэям вельмі не спадабалася.

А па-мойму, фільм гэты – цудоўны рэжысёрскі ўнёсак у барацьбу з міжнародным тэрарызмам.

Днямі па электроннай прыйшло сімвалічнае пісьмяцо. Аўтар яшчэ ня ведае, што мне прапанавалі выбірацца з Нарвегіі, не чытаў ён і маіх “Лістоў з Поўначы”, а таму піша:

“Зьвяртаецца да Вас адзін з суайчыньнікаў, які дагэтуль жыве ў Беларусі. Па-першае, хачу спытаць у Вас, як уладкаваліся на новым месцы? А зараз растлумачу, чаму такое пытаньне.

Калі год назад я чытаў запіс размовы з Вамі ў нейкай газеце, дык і ўявіць ня мог, што хутка самому давядзецца думаць пра вымушанае разьвітаньне з Радзімай. Нядаўна выпадкова трапіў у інтэрнэце на старонку “Беларусы сьвету”. Адсюль у мяне Ваш электронны адрас.

Дык ці гатовыя Вы штосьці падказаць мне, як прасьцей дабрацца да Нарвегіі? Прабачце, але пра сябе пакуль магу сказаць толькі тое, што сапраўднае маё прозьвішча даволі вядомае ў пэўных колах. Не называюся толькі таму, што рыхтуюся зьехаць, вяду падрыхтоўку вельмі асьцярожна.

Буду нецярпліва чакаць Вашага адказу. Адгукніцеся, калі ласка, нават у тым выпадку, калі не захочаце штось канкрэтнае параіць. 18 сакавіка 2004 году. З павагай, беларус...”

* * *

Сёньня я прайшоў знаёмай сьцежкай пад гарою. Каля маленькага вадаспадзіку знайшоў жоўтую кветку падбелу, якая і летась цвіла на гэтым жа самым месцы. Усьцешыўся вясяламу ціўканьню сінічак і пяшчотна-пукаценькім вэрбным каткам!

Падняў пяць пластыкавых бутэлек – на бохан хлеба.

Знайшоў вечка ад дзіцячага тэрмасу, спаласнуў і са смакам выпіў першай у гэтым годзе горнай вады: яшчэ пакуль чыстай, яшчэ жывой.

Рогнан, 2004.

¹ Старая назва Осла, сталіцы Нарвегіі.

² Сусьветная гандлёвая арганізацыя.